

การพัฒนากฎหมายความรับผิดเพื่อละเมิดร่วมกันของคู่สมรสในประเทศไทย*
Development of the Tort Law on the Joint-liability of the Legal
Spouse in Thailand

ปพนธีร์ วีระพันธ์
Papontee Teeraphan

รองศาสตราจารย์
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000
Associate Professor
Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla Campus 90000

ณวัฒน์ ตาตุ
Nuwat Tatu

อาจารย์ประจำ
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000
Lecturer
Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla Campus 90000

ธีรยุทธ ปักษา
Teerayut Paksa

ผู้ช่วยศาสตราจารย์
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 90000
Assistant Professor
Faculty of Law, Thaksin University, Songkhla Campus 90000
Corresponding author E-mail: teerayutpaksa@hotmail.com
(Received: August 2, 2025; Revised: October 20, 2025; Accepted: October 29, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาถึงแนวคิดและหลักความรับผิดเพื่อละเมิด โดยเฉพาะความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นอันเกิดจากข้อสันนิษฐานความรับผิดตามกฎหมายภายใต้แนวคิดที่ว่าบุคคลนั้นอาจมีส่วนผิดอยู่ด้วยในการที่เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น หรือมีความบกพร่องในการควบคุมดูแลจึงเกิดความเสียหายขึ้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยเอกสาร

* บทความวิจัยนี้สรุปจากโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายรับผิดในทางละเมิดของคู่สมรส” เสนอต่อคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

โดยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตลอดจนบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิด เพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยนำข้อมูลต่าง ๆ มาศึกษาและวิเคราะห์เพื่อนำมาพัฒนากฎหมายความรับผิดเพื่อละเมิด จากการศึกษาพบว่ากฎหมายได้กำหนดความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นเอาไว้หลายกรณีโดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ตามกฎหมาย ตามสัญญา ตามหน้าที่ในฐานะพิเศษ เช่น ความรับผิดของนายจ้างลูกจ้าง ความรับผิดของตัวการตัวแทน ความรับผิดของบิดามารดา ความรับผิดของครูบาอาจารย์ แต่ไม่พบกรณีความรับผิดของคู่สมรส ซึ่งคู่สมรสนั้นถือว่าเป็นบุคคลที่มีนิติสัมพันธ์ระหว่างกันตามกฎหมายอันก่อให้เกิดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิด ด้วยเหตุนี้ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงกฎหมายโดยเฉพาะในเรื่องความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นของคู่สมรสเพื่อให้พัฒนาและสอดคล้องกับสภาพสังคม เพิ่มความระมัดระวังของบุคคลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตทางสังคม ตลอดจนมุ่งเยียวยา และเพิ่มโอกาสให้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนอย่างเป็นธรรมอันเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายละเมิด

คำสำคัญ: กฎหมายละเมิด, ความรับผิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น, คู่สมรส

Abstract

This research aims to study the concept and principles of tort liability, especially tort liability arising from the actions of another person, which derives from the assumption of legal liability due to the idea that the person may be at fault for the damage to another person or supervision is negligent, resulting in the damage. This research is qualitative research, emphasizing document research by studying and researching from books, research works, theses, as well as legal provisions related to vicarious liability, both in Thai and foreign languages. Various data are studied and analyzed to develop the law on tort liability. The study found that the law has prescribed vicarious liability in many cases, considering the relationship according to the law, according to the contract, according to the duty in a special position, such as the liability of employers and employees, the liability of principals and agents, the liability of parents, the liability of teachers, but there was no case of liability of legal spouses, who are considered persons with a legal relationship between them according to the law, which creates rights, duties, and liabilities. For this reason, it is appropriate to amend and improve the law, especially in the matter of liability for torts resulting from the actions of another person in the case

of spouses, to develop and be consistent with social conditions, increase the caution of persons involved in social life, and aim to provide remedies and increase opportunities for those who have been damaged to receive fair compensation by the intention of the tort law.

Keywords: Tort Law, Vicarious Liability, Legal Spouse

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ละเมิด (Tort) เป็นนิติเหตุอันก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล ละเมิดจึงเป็นบ่อเกิดแห่งหนึ่งอย่างหนึ่ง เนื่องจากก่อนที่จะมีการกระทำละเมิดต่อกันนั้น บุคคลแต่ละฝ่ายไม่มีนิติสัมพันธ์ใด ๆ ระหว่างกันเลย แต่เมื่อมีการละเมิดเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยจงใจหรือไม่ ผู้กระทำละเมิดจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนอันก่อให้เกิดหนี้ระหว่างบุคคลขึ้นมาเนื่องจากกฎหมายรับรองผลแห่งการละเมิดเอาไว้¹ กฎหมายละเมิดจึงถือเป็นเครื่องมือในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ซึ่งได้รับความเสียหาย ด้วยเหตุผลดังนี้ กฎหมายละเมิดจึงมุ่งคุ้มครองสิทธิของบุคคลและเยียวยาผู้ได้รับความเสียหาย เพื่อให้ผู้เสียหายได้กลับคืนสู่ฐานะเดิมหรือใกล้เคียงฐานะเดิมเท่าที่จะสามารถทำได้²

นอกเหนือจากผู้ทำละเมิดจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายอันเป็นผลมาจากการกระทำของตนเองแล้วนั้น กฎหมายละเมิดยังได้บัญญัติถึงกรณีที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบในการทำละเมิดของผู้อื่น เกิดข้อสันนิษฐานขึ้นเรียกว่า “ข้อสันนิษฐานความผิดตามกฎหมาย”³ ด้วยเหตุนี้เอง ในความรับผิดชอบตามกฎหมายแพ่งจึงก่อให้เกิดหลักความรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลอื่นอันเป็นความรับผิดชอบของบุคคลหนึ่งในการกระทำละเมิดของบุคคลอีกคนหนึ่งโดยที่บุคคลซึ่งจะต้องรับผิดชอบนั้นไม่ได้กระทำละเมิดด้วยตนเองอันเป็นความรับผิดชอบแทนกัน (Vicarious Liability)⁴

สำหรับความรับผิดชอบตามข้อสันนิษฐานข้างต้นนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดได้กำหนดเอาไว้หลายกรณี โดยมีหลักการพิจารณาจากบุคคลที่มีความสัมพันธ์ตามกฎหมาย ตามสัญญา หรือตามหน้าที่ในฐานะพิเศษ โดยที่ความรับผิดชอบเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นอาจถือเป็นข้อยกเว้นหลักความรับผิดชอบเพื่อละเมิดจากการกระทำของตนเอง ด้วยเหตุนี้ การจะกำหนดให้บุคคลใดซึ่งจะต้องร่วมรับผิดชอบเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นนั้นจะต้องมีการบัญญัติเอาไว้อย่างชัดเจน

¹ Robert L. Rabin, *Perspectives on Tort Law* (Boston: Little Brown and Company, 1976), 139.

² ศักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายโดยย่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดและความรับผิดชอบเพื่อละเมิดตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ, 2551), 181.

³ ไพจิตร ปุณณพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2548), 3.

⁴ George E. Guay, III and Robert Cummins, *Tort Law For Paralegals* (New Jersey: Prentice Hall, 2010), 478.

ในกฎหมายเท่านั้น เช่น ความรับผิดของนายจ้างลูกจ้าง ความรับผิดของตัวการตัวแทน ความรับผิดของบิดามารดา ความรับผิดของครูบาอาจารย์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วกลับไม่พบกรณีความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรส⁵ ทั้งที่คู่สมรสนั้นถือว่าเป็นบุคคลที่มีนิติสัมพันธ์ระหว่างกันตามกฎหมายอันก่อให้เกิดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบระหว่างกัน คู่สมรสอาจมีความบกพร่องหรือมีส่วนผิดอยู่ด้วยในความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่น อีกทั้งบุคคลซึ่งเป็นคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจไม่อยู่ในฐานะที่จะเยียวยาค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้ผู้ได้รับความเสียหายไม่ได้รับการเยียวยาอย่างเป็นธรรมซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายละเมิด

ในทางปฏิบัตินั้น กฎหมายละเมิดได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเยียวยาหรือชดเชยค่าสินไหมทดแทนที่เกิดขึ้นแก่ผู้เสียหาย ในคดีละเมิดส่วนใหญ่จึงเป็นคดีที่ผู้ถูกละเมิดฟ้องเรียกเอาค่าเสียหายเป็นตัวเงินจากผู้ทำละเมิดเพื่อชดเชยเยียวยา แต่ในอีกมุมหนึ่งนั้นกฎหมายละเมิดยังมีวัตถุประสงค์และบทบาทที่สำคัญ เพื่อป้องกันอุปสรรคในสังคมให้ลดน้อยลง ตลอดจนการยับยั้งการกระทำที่ผิดกฎหมายหรือพฤติกรรมอันตรายได้อีกทางด้วย⁶ ด้วยเหตุนี้ บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีและหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดในทางละเมิด โดยเฉพาะความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น เพื่อนำมาวิเคราะห์และหาข้อเสนอแนะในการพัฒนากฎหมายความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรสเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายละเมิดที่มุ่งชดเชยหรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด

2. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีและหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรสของประเทศไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรสของประเทศไทย
3. เพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนากฎหมายความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรสของประเทศไทย

⁵ แม้กระทั่งกฎหมายละเมิดที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันก็ยังคงมีข้อถกเถียงกันในหลายประเด็นเกี่ยวกับหลักความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น เช่น ประเด็นความไม่เท่าเทียมกันระหว่างความรับผิดของบิดามารดาที่ชอบและบิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ประเด็นความไม่เป็นธรรมในการเยียวยาผู้เสียหาย ประเด็นความรับผิดของผู้ดูแลไร้ความสามารถ ประเด็นความรับผิดของครูบาอาจารย์ หรือประเด็นความรับผิดของตัวการ เป็นต้น

⁶ วารีย์ นาสกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง และลามกผิดได้, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: กรุณสยามพับลิชชิ่ง, 2563), 35.

3. สมมติฐานของงานวิจัย

ความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นมีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาได้มากขึ้น ความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นมีหลายกรณีโดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ตามกฎหมาย ตามสัญญา ตามหน้าที่ ในฐานะพิเศษ เช่น ความรับผิดของนายจ้างลูกจ้าง ความรับผิดของตัวการตัวแทน ความรับผิดของบิดามารดา ความรับผิดของครูบาอาจารย์ อย่างไรก็ตามกลับไม่พบความรับผิดของคู่สมรส ซึ่งคู่สมรสนั้นถือว่าเป็นบุคคลที่มีนิติสัมพันธ์ระหว่างกันอันก่อให้เกิดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้จึงสมควรแก้ไขกฎหมายโดยเฉพาะในเรื่องความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นของคู่สมรสเพื่อยกระดับความระมัดระวังของคู่สมรสในการดำเนินชีวิตทางสังคม ตลอดจนเพิ่มโอกาสให้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับการเยียวยาและชดเชยค่าสินไหมทดแทนอย่างเป็นธรรมตามเจตนารมณ์ของกฎหมายละเมิด

4. ขอบเขตและวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเอกสาร ศึกษา ค้นคว้าจากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อทราบถึงแนวคิด ทฤษฎี และหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ จากนั้นศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรสของประเทศไทย รวมถึงหาข้อเสนอแนะที่เหมาะสมในการพัฒนากฎหมายความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรสของประเทศไทย

5. ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่ามีความคิดและหลักความรับผิดเพื่อละเมิดที่เกี่ยวข้อง และหลักกฎหมายของความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น ดังนี้

5.1 แนวคิดและหลักความรับผิดเพื่อละเมิด

กฎหมายละเมิดมีพัฒนาการมาจากแนวคิดที่สำคัญ ๆ อย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ 1. พัฒนามาจากความซับซ้อนของความสัมพันธ์ในสังคมเพราะจำนวนและความหนาแน่นของคนที่ไม่อาจจำกัดสถานที่ได้แน่นอน และ 2. พัฒนามาจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ ที่พยายามจะสร้างความเท่าเทียมกันให้แก่ประชาชน⁷ ซึ่งโดยหลักความรับผิดในทางละเมิดนั้น บุคคลใดก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น บุคคลนั้นก็จะ

⁷ ศนันท์กรณ โสทธิพันธ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลามิกวรได้, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2563), 59.

ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน ซึ่งความรับผิดเพื่อละเมิดในกรณีความรับผิดการทำละเมิดของตนเองนั้น สามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยาก เนื่องจากบุคคลผู้กระทำความผิดย่อมต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น หลักความรับผิดเมื่อมีความผิดนี้ถือเป็นหลักกฎหมายธรรมชาติ โดยจะให้ใครรับผิดเขาต้องกระทำความผิด (No liability without fault)⁸

ต่อมาในศตวรรษที่ 20 มีแนวคิดในการนำเอานโยบายสาธารณะมาประกอบการวางหลักความรับผิดเพื่อละเมิดโดยอาศัยหลักการที่ว่า ในบางกรณีรัฐอาจนำนโยบายสาธารณะมากำหนดรูปแบบมาตรฐาน การกระทำผิดของบุคคลหรือกำหนดแนวความประพฤติของบุคคลในรูปวินัยทางกฎหมายให้บุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเพื่อบังคับคุ้มครองประโยชน์ของสังคมส่วนรวม เหตุนี้บุคคลจึงอาจจำต้องรับผิดในบางกรณีเนื่องจากนโยบายบุคคลที่มุ่งคุ้มครองสาธารณะชน โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักละเมิดที่มีอยู่ก่อน อันส่งผลให้เกิดระบบการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนที่เรียกว่าระบบความรับผิดบนพื้นฐานความรับผิดที่ปราศจากความผิด⁹

การที่กฎหมายบัญญัติให้บุคคลจะต้องรับผิดในกรณีการทำละเมิดของผู้อื่น หรือกรณีความรับผิดเพื่อความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์สินก็โดยมีแนวคิดที่ว่า บุคคลอาจมีส่วนผิดอยู่ด้วยในการที่เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น หรือมีความบกพร่องในการควบคุมดูแลจึงเกิดความเสียหายขึ้น ไม่ว่าจะด้วยเหตุเพราะความสัมพันธ์ตามกฎหมายเนื่องจากผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาหรือความควบคุมดูแลของบุคคลที่ต้องรับผิดนั้น หรือโดยวัตถุสิ่งของที่เป็นของตนหรือตนได้ควบคุมดูแลไปก่อให้เกิดความเสียหาย กรณีข้างต้นนี้จึงเกิดข้อสันนิษฐานขึ้น เรียกว่า “ข้อสันนิษฐานความผิดตามกฎหมาย” หรือ “ความรับผิดเด็ดขาด” อันเป็นความรับผิดที่ไม่จำเป็นต้องมีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ¹⁰ ด้วยเหตุนี้เอง ในความรับผิดตามกฎหมายแพ่งจึงก่อให้เกิดความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่นซึ่งเป็นการรับผิดชอบของบุคคลหนึ่งในการกระทำละเมิดของบุคคลอีกคนหนึ่งโดยที่บุคคลซึ่งจะต้องรับผิดนั้นไม่ได้กระทำความผิดเองอันอาจเรียกได้ว่าเป็นความรับผิดแทนกัน¹¹

สำหรับข้อสันนิษฐานความผิดหรือความรับผิดเด็ดขาดตามกฎหมายข้างต้นนี้ ถือเป็นหลักที่พัฒนาจากระบบกฎหมายของผู้มีตำแหน่ง (ius honorarium) หรือระบบกฎหมายที่เกิดจากการทำงานของขุนนางผู้บริหารความยุติธรรม โดยในปัจจุบันอธิบายด้วยทฤษฎีที่ว่าบุคคลใดได้รับประโยชน์ บุคคลนั้นก็จะต้องรับความเสี่ยงในความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยผู้ได้รับความเสียหายไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าบุคคลอื่นจะต้องร่วมรับผิดนั้นได้กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ เพียงมีความเสียหายเกิดขึ้นตามที่

⁸ ศันสน์ภรณ์ โสถลพันธ์, *รวมหลักกฎหมายแพ่ง* (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2567), 43.

⁹ ธนศักดิ์ วิเศษจนา, “ความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นในกฎหมายลักษณะละเมิด: ศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และกฎหมายเปรียบเทียบ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), 9.

¹⁰ ไพจิตร บุญพันธุ์, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ, 2544), 3.

¹¹ George E. Guay, III and Robert Cummins, *Tort Law For Paralegals*, 478.

กฎหมายกำหนด กฎหมายก็จะสันนิษฐานให้บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดต้องรับผิดชอบโดยเหตุผลพิเศษที่อาจแตกต่างกันออกไปตามบริบทของกฎหมายแต่ละมาตรา¹² เช่น ความรับผิดในการทำละเมิดของลูกจ้าง ความรับผิดในการทำละเมิดของตัวแทน ความรับผิดในการทำละเมิดของผู้รับจ้าง ความรับผิดในการทำละเมิดของผู้ไร้ความสามารถ ความรับผิดในการทำละเมิดของครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือผู้รับดูแล ความรับผิดในการทำละเมิดของผู้แทนนิติบุคคล เป็นต้น¹³ จากหลักข้อสันนิษฐานความผิดหรือความรับผิดเด็ดขาดตรงนี้เองจึงส่งผลให้บุคคลซึ่งจะต้องรับผิดชอบในการทำละเมิดของผู้อื่นนี้ จะต้องเป็นบุคคลตามที่กฎหมายได้กำหนดเอาไว้เท่านั้น กล่าวคือ จะต้องพิจารณาจากความสัมพันธ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้¹⁴ เช่น จะต้องเป็นนายจ้างและลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานหรือจะต้องเป็นบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายของบุตรผู้เยาว์ เป็นต้น เนื่องด้วยเหตุผลพิเศษ กล่าวคือ 1. เหตุผลในแง่หน้าที่การงาน 2. หน้าที่อันเกิดจากความสัมพันธ์ตามกฎหมาย และ 3. เหตุผลของหน้าที่ความสัมพันธ์ในการที่จะต้องคอยควบคุมดูแล¹⁵ นอกจากนี้ บุคคลที่กฎหมายกำหนดให้ต้องรับผิดชอบร่วมกันนี้ยังต้องเป็นผู้ซึ่งไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือร่วมกันกระทำความผิด มิเช่นนั้น จะเป็นกรณีของการร่วมกระทำละเมิดหรืออาจต้องรับผิดชอบตามหลักละเมิดทั่วไป

จากการศึกษาและค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์นั้น เราอาจแบ่งแนวความคิดในเรื่องความรับผิดเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. แนวความคิดทางฝั่งตะวันตก และ 2. แนวความคิดทางฝั่งตะวันออก สำหรับแนวคิดเรื่องความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นในกฎหมายลักษณะละเมิดทางฝั่งตะวันตกนั้นมีวิวัฒนาการต่อเนื่องยาวนานกว่า 4,000 ปีตั้งแต่สมัยอารยธรรมเมโสโปเตเมีย โรมัน ยุโรป โดยมีการพัฒนามาจากความรับผิดของหัวหน้าครอบครัว ตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายฮัมมูราบี (Code of Hammurabi) แห่งอาณาจักรบาบิโลนได้มีการบัญญัติตัวบทกฎหมายเอาไว้ถึง 282 มาตรา โดยมีหลักใหญ่ใจความมุ่งไปที่หลักการแก้แค้น ตาต่อตา ฟันต่อฟัน ซึ่งความรับผิดเพื่อละเมิดและความรับผิดในทางอาญาล้วนได้นำเอาหลักการดังกล่าวข้างต้นมาปรับใช้ร่วมกัน สำหรับความรับผิดของสมาชิกในครอบครัวนั้นกำหนดไว้ว่าเมื่อหัวหน้าครอบครัวไปกระทำความผิดต่อสมาชิกครอบครัวอื่น สมาชิกในครอบครัวของผู้กระทำความผิดก็ต้องถูกลงโทษบนพื้นฐานหลักการแก้แค้นตามประมวลกฎหมายฮัมมูราบี ซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา 116 มาตรา 210 และมาตรา 230¹⁶ อันจะเห็นได้ว่าการลงโทษทางกฎหมายต่อสมาชิกในครอบครัวหรือหมู่เหล่าเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาช้านานแล้ว ถือเป็นความรับผิดทางอ้อมผ่านคำสอนในทางประวัติศาสตร์อีกด้วย

¹² ศนันท์กรณ โสทธิพันธ์, *รวมหลักกฎหมายแพ่ง*, 44.

¹³ กรณีความรับผิดในการทำละเมิดของผู้อื่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 425-432

¹⁴ John Hodgson and John Lewthwaite, *Tort Law* (New York: Oxford University Press Inc., 2004), 3.

¹⁵ สุมาลี วงษ์วิฑิต, *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลากมีควรได้*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563), 138.

¹⁶ ธนศักดิ์ วิเศษรจนา, “ความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นในกฎหมายลักษณะละเมิด: ศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และกฎหมายเปรียบเทียบ,” 20.

ในกฎหมาย 12 โต๊ะแห่งอาณาจักรโรมัน ได้มีการกำหนดความรับผิดชอบของหัวหน้าครอบครัวเอาไว้ในโต๊ะที่ 4 เรื่องบิดากับบุตร และโต๊ะที่ 8 เรื่องละเมิด ความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์ โดยในยุคสมัยนั้นมองว่าหัวหน้าครอบครัวมีอำนาจอยู่เหนือชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกในครอบครัว หัวหน้าครอบครัวจึงถือเป็นบุคคลเดียวที่มีสิทธิสมบูรณ์ตามกฎหมาย¹⁷ ในประมวลกฎหมายแพ่งจัสติเนียน หัวหน้าครอบครัวยังคงมีอำนาจเหนือสมาชิกในครอบครัว หากสมาชิกในครอบครัวไม่ว่าภรรยาหรือบุตรไปทำละเมิด หัวหน้าครอบครัวก็มีหน้าที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็นทรัพย์สินแก่ผู้เสียหาย นอกจากนี้ หลักดังกล่าวยังขยายไปถึงความรับผิดชอบของนายจ้าง ตัวการ ทาส อีกด้วย¹⁸ ต่อมาในภายหลังจึงเริ่มมีการพัฒนาขยายความรับผิดชอบไปถึงกรณีบิดามารดา ผู้รับดูแลบุคคลไร้ความสามารถ ครูบาอาจารย์ และนายจ้าง

ในระบบกฎหมายคอมมอน ลอว์ ยุคจารีตประเพณีแอ่งโกล-แซกซอน สำหรับความรับผิดชอบหัวหน้าครอบครัวตามหลักกฎหมายจารีตประเพณียอมรับกันทั่วไปว่า ในกรณีที่สมาชิกครอบครัวและคนรับใช้ไปทำละเมิด หัวหน้าครอบครัวจะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการเยียวยาชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการป้องกันการแก้แค้นระหว่างหมู่เหล่า โดยหัวหน้าครอบครัวในฐานะผู้มีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนในครอบครัวทุกคน หัวหน้าครอบครัวจึงมีหน้าที่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิมให้มากที่สุด¹⁹

ส่วนในฝั่งตะวันออกนั้นก็มีการพัฒนาความรับผิดชอบทางละเมิดควบคู่ไปกับฝั่งตะวันตกมาตั้งแต่สมัยคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ของอินเดีย คัมภีร์ธรรมศาสตร์ของมอญ และไทยได้รับเอาแนวคิดดังกล่าวเข้ามาตั้งแต่สมัยยุคสุโขทัย อยุธยา ไล่เรียงมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 ไทยก็ได้รับเอาแนวคิดของตะวันตกเรื่องความรับผิดชอบเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นมาบัญญัติไว้ในกฎหมายจวบจนถึงปัจจุบัน²⁰

ความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวและในหมู่เหล่า

หากย้อนกลับไปในสมัยอดีต มนุษย์มีความเกี่ยวข้องติดต่อกับชุมชนอย่างใกล้ชิด มนุษย์แทบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชนหมู่เหล่า ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรในสมัยกรุงสุโขทัยได้บัญญัติถึงความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัวและความรับผิดชอบของหมู่เหล่าเอาไว้ในบทที่ 10-13 และ 15-21 อันเป็นความรับผิดชอบที่อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมในละแวกเดียวกัน โดยมีการกำหนดให้บุคคลผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งนี้ ความรับผิดชอบเพื่อละเมิดที่บัญญัติไว้ในศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรนั้นเป็นความรับผิดชอบของเอกชนโดยแท้ กล่าวคือ ความรับผิดชอบที่ได้รับคือการชดใช้หนี้สินและการปรับไหม ไม่มีการลงโทษทางอาญารวมอยู่ด้วย อันแสดงให้เห็นถึงความมุ่งหมายที่บุคคลซึ่งมีความสัมพันธ์กันจะต้องมีหน้าที่ดูแลรักษาชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ตลอดจนจนเป็นการเยียวยาให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายให้มากที่สุด²¹

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 24.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 30.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 64.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 629.

²¹ เรื่องเดียวกัน, 81.

ร. แลงการ์ด ชี้ว่ากฎหมายไทยโบราณนั้นมีร่องรอยเค้าเงื่อนอยู่เป็นอันมากที่แสดงให้เห็นว่าในชั้นเดิมของชนชาติไทยนั้นถือว่าสมาชิกในครอบครัว หรือในหมู่เหล่าจะต้องร่วมกันรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำของสมาชิกผู้หนึ่งผู้ใดต่อครอบครัวหรือหมู่เหล่าอีกหมู่หนึ่ง ซึ่งความรับผิดชอบร่วมกันทั้งครอบครัวในทางแพ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะโจร มาตรา 131 ความว่า “เมื่อทาสคนหนึ่งฆ่าคนตายลงและหนีไป บรรดาญาติของทาสผู้นี้จะต้องช่วยกันออกค่าใช้จ่ายในการทำศพของผู้ตายนั้น” และกฎหมายอาญาหลวง มาตรา 123 ความว่า “เมื่อมีการลักพระราชทรัพย์และผู้ลักได้หลบหนีไปจับตัวไม่ได้ ญาติของผู้ลักจะต้องใช้พระราชทรัพย์นั้นคั้นแทน และความรับผิดชอบในการใช้สินทรัพย์นี้จะต้องเป็นไปตามชั้นแห่งลำดับญาติสนิทและญาติห่าง” อันจะเห็นได้ว่าคนในครอบครัวจะต้องรับผิดชอบในการกระทำละเมิดที่สมาชิกคนหนึ่งได้กระทำลงไป²² นอกจากนี้ กฎหมายละเมิดยังปรากฏอยู่ทั่วไปในพระอัยการพรมศักดิ์ กฎหมายลักษณะลักพาลูกเมียผู้คนท่าน กฎหมายลักษณะวิวาท่าดี กฎหมายลักษณะโจรว่าด้วยการลงโทษและปราบปรามโจรผู้ร้าย และกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ เป็นต้น²³

ต่อมาในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็ได้มีการออกกฎหมายที่มีความคล้ายคลึงเดียวกันนี้ กฎหมายลักษณะพัวเมียในกฎหมายตราสามดวงกำหนดให้สามีแต่ฝ่ายเดียวมีหน้าที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูภริยาตลอดจัดหาสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตแก่ภริยา เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น นอกจากนี้ กฎหมายยังสันนิษฐานว่าภริยาหลวงถือเป็นตัวแทนของสามี แม้ภริยาหลวงไปกู้ยืมเงินมาโดยสามีไม่รู้เห็น เช่นนี้สามีก็จำต้องรับผิดชอบ²⁴

นอกจากนี้ ยังปรากฏพบเจอบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัวและความรับผิดชอบหมู่เหล่าในกฎหมายลักษณะโจร มาตรา 37 มาตรา 38 มาตรา 43 และมาตรา 153 โดยมีใจความสำคัญว่าหากสมาชิกในครอบครัวกระทำความผิด สมาชิกคนอื่นก็ต้องร่วมรับผิดชอบผู้เสียหายเสมือนว่าตนได้กระทำลงไปเองด้วย อันจะเห็นได้ว่ากฎหมายนั้นมีความมุ่งหมายให้บุคคลที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัวจะต้องมีหน้าที่ดูแลซึ่งกันและกัน อบรมสั่งสอนว่าสิ่งไหนดีหรือสิ่งไหนไม่ดี และหากเกิดความเสียหายขึ้นมา กฎหมายก็มุ่งที่จะให้มีการเยียวยาแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายให้มากที่สุด²⁵ อย่างไรก็ตาม กฎหมายลักษณะโจรข้างต้นได้ยกเลิกไปในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า รัชกาลที่ 5

²² ร.แลงการ์ด, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กฎหมายเอกชน) ละเมิด เล่ม 2*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2473), 97.

²³ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, *กฎหมายสมัยอยุธยา*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2559), 32.

²⁴ ขนรส โพธิพิพิธ, “ความสัมพันธ์ส่วนตวัระหว่างสามีภริยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์ สาขากฎหมายเอกชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), 23.

²⁵ ธนศักดิ์ วิเศษรจนา, “ความรับผิดชอบต่อการกระทำของบุคคลอื่นในกฎหมายลักษณะละเมิด: ศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และกฎหมายเปรียบเทียบ,” 94.

ต่อมา เมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใน พ.ศ. 2468 ความรับผิดในการกระทำละเมิดของบุคคลอื่นนั้น จะอยู่บนพื้นฐานของความรับผิด 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นบนพื้นฐานความรับผิดของความผิดที่ต้องพิสูจน์ 2. กลุ่มความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นบนพื้นฐานความรับผิดของความผิดที่ถูกสันนิษฐาน และ 3. กลุ่มความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นโดยแท้บนพื้นฐานความรับผิดที่ปราศจากความผิดอันเป็นความรับผิดที่ไม่มีข้อยกเว้น โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทน และเพิ่มโอกาสให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาให้มากที่สุด²⁶

5.2 หลักกฎหมายของความรับผิดเพื่อละเมิดในการกระทำละเมิดของบุคคลอื่น

สำหรับความรับผิดเพื่อละเมิดในการกระทำละเมิดของบุคคลอื่น²⁷ หรือความรับผิดแทนกัน (Vicarious Liability) นั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยบัญญัติเอาไว้ในมาตรา 425 มาตรา 427 มาตรา 429 และมาตรา 430 โดยอาจแบ่งเป็นความรับผิดของนายจ้างลูกจ้าง ความรับผิดของตัวการตัวแทน ความรับผิดของผู้เยาว์หรือคนวิกลจริต และความรับผิดของครูบาอาจารย์ นายจ้างหรือบุคคลอื่นซึ่งรับผิดชอบบุคคลผู้ไร้ความสามารถ มีรายละเอียดดังนี้²⁸

- ความรับผิดของนายจ้างลูกจ้าง

มาตรา 425 บัญญัติว่า “นายจ้างต้องร่วมกันรับผิดกับลูกจ้างในผลแห่งละเมิดซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้างนั้น” ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ “นายจ้าง” จะต้องร่วมกันรับผิดกับ “ลูกจ้าง” ในผลแห่งละเมิดซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้าง ส่วนเหตุที่นายจ้างจะต้องร่วมรับผิดกับลูกจ้างในผลแห่งละเมิดนั้น เนื่องจากโดยทั่วไป นายจ้างเป็นบุคคลผู้ได้รับประโยชน์ของงานตามสัญญาจ้างตลอดจนมีอำนาจในการควบคุมบังคับบัญชาลูกจ้างตามนิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ นายจ้างยังมีพื้นฐานในทางเศรษฐกิจหรือรายได้ที่ดีกว่าลูกจ้าง เช่นนี้นายจ้างจึงอยู่ในสถานะที่สามารถชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่บุคคลผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้างอันเป็นเจตนารมณ์ของการชดเชยเยียวยาผู้ได้รับความเสียหายตามกฎหมายละเมิด

- ความรับผิดของตัวการตัวแทน

มาตรา 427 บัญญัติว่า “บทบัญญัติในมาตราทั้งสองก่อนนั้น ท่านให้ใช้บังคับแก่ตัวการและตัวแทนด้วย โดยอนุโลม” ซึ่งสัญญาตัวแทน คือ สัญญาซึ่งให้บุคคลคนหนึ่งเรียกว่าตัวแทน มีอำนาจทำการแทนบุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าตัวการ และตกลงจะทำการดั่งนั้น โดยความเป็นตัวแทนนั้นจะเป็นโดย

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 261.

²⁷ ชีรยุทธ ปักษา, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2568), 57.

²⁸ ปพนธีร์ ชีระพันธ์ และคณะ, “การพัฒนากฎหมายเพื่อความรับผิดทางแพ่ง: กรณีมาแล้วขับ,” วารสารวิชาการนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 12, 1 (2567): 183-185.

แต่งตั้งแสดงออกชัด หรือโดยปริยายก็ได้ ด้วยเหตุนี้ “ตัวการ” จึงต้องร่วมกันรับผิดชอบกับ “ตัวแทน” ในผลแห่งละเมิดซึ่งตัวแทนได้กระทำไปในกิจการที่ได้กระทำการแทนตัวการ นอกจากนี้ ความเกี่ยวพันระหว่างหุ้นส่วนผู้จัดการกับหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วน ก็จะต้องนำเอาหลักตัวการตัวแทนและความรับผิดชอบตามมาตรา 427 นี้ไปใช้บังคับ

- ความรับผิดชอบของผู้เยาว์หรือคนวิกลจริต

มาตรา 429 บัญญัติว่า “บุคคลใดแม้ไร้ความสามารถเพราะเหตุเป็นผู้เยาว์หรือวิกลจริตก็ยังต้องรับผิดชอบในผลที่ตนทำละเมิด บิดามารดาหรือผู้อนุบาลของบุคคลเช่นว่านี้ย่อมต้องรับผิดชอบร่วมกับเขาด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแลซึ่งทำอยู่นั้น” ดังนั้น กรณีเป็นผู้เยาว์หรือวิกลจริตเพราะเป็นผู้เยาว์ กฎหมายกำหนดให้ “บิดามารดา” ซึ่งมีหน้าที่และใช้อำนาจปกครองร่วมกันตามกฎหมายในการดูแลผู้เยาว์จะต้องรับผิดชอบในผลที่ผู้เยาว์ได้ทำละเมิด โดยกฎหมายถือว่าความเสียหายที่ผู้เยาว์กระทำลงไปในนั้นก็เนื่องมาจากความบกพร่องในหน้าที่ของบิดามารดาที่ไม่ได้ใช้ความระมัดระวังในหน้าที่ดูแลของตน ส่วนกรณีบุคคลไร้ความสามารถเพราะเป็นคนวิกลจริตนั้น กฎหมายกำหนดให้ “ผู้อนุบาล” จะต้องร่วมรับผิดชอบในผลที่บุคคลไร้ความสามารถเพราะเป็นคนวิกลจริตนั้นได้ทำละเมิด

- ความรับผิดชอบของครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถ

มาตรา 430 บัญญัติว่า “ครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถอยู่เป็นนิตยภัต ชั่วครั้งคราวก็ตี จำต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้ไร้ความสามารถในการละเมิดซึ่งเขาได้กระทำลงในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของตน ถ้าหากพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้น ๆ มิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควร”

สำหรับความรับผิดชอบเพื่อละเมิดตามบทมาตรา 430 นี้มีความคล้ายคลึงกับมาตรา 429 ก่อนหน้านี้ แต่มีขอบเขตความรับผิดชอบที่ขยายกว้างกว่ามาตรา 429 ซึ่งกรณีมาตรา 430 นี้ กฎหมายกำหนดให้ 1. ครูบาอาจารย์ 2. นายจ้าง หรือ 3. บุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถ จะต้องรับผิดชอบร่วมกับ “ผู้ไร้ความสามารถ” ในการละเมิดต่อบุคคลอื่นไม่ว่าโดยทางใด ซึ่งเขาได้กระทำลงในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของตน ไม่ว่าจะเป็นการรับดูแลตามกฎหมาย ตามข้อสัญญา ตามวิชาชีพ หรือการรับดูแลตามข้อเท็จจริง

เมื่อพิจารณาความรับผิดชอบตามข้อสันนิษฐานข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดได้กำหนดความรับผิดชอบเอาไว้หลายกรณี แต่ไม่พบกรณีความรับผิดชอบของคู่สมรส ทั้งที่คู่สมรสนั้นถือว่าเป็นบุคคลที่มีนิติสัมพันธ์ระหว่างกันตามกฎหมายอันก่อให้เกิดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ ต่อไปจึงเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสและความรับผิดชอบในทางละเมิดกรณีคู่สมรสทำละเมิดเพื่อนำมาพัฒนากฎหมายความรับผิดชอบในทางละเมิดของคู่สมรสเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายละเมิดที่มุ่งขจัดหรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด

6. อภิปรายผลเกี่ยวกับความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรส

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งศึกษาถึงความรับผิดเพื่อละเมิด โดยเฉพาะกรณีคู่สมรสทำละเมิด เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายไทยบัญญัติถึงความรับผิดในทางละเมิดที่เกิดขึ้นระหว่างคู่สมรส ทั้ง ๆ ที่บางมาตรากฎหมายได้บัญญัติถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของคู่สมรสไว้มากมาย เช่น การอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาหรือคู่สมรส การสืบพันธุ์เพื่อขยายเผ่าพันธุ์ การปกครองบุตรร่วมกัน การอุปการะเลี้ยงดูระหว่างกัน การไว้น้ำใจเชื่อใจของคู่สมรส การคุ้มครองคู่สมรสที่วิกลจริต สิทธิในการเรียกค่าจัดการศพ การเรียกค่าสินไหมทดแทนในการขาดไร้อุปการะ สิทธิในการเรียกค่าเลี้ยงชีพ สิทธิในการได้รับมรดก หรือสิทธิตามกฎหมายพิเศษอื่น เช่น กฎหมายภาษีอากร (ค่าลดหย่อน) กฎหมายประกันสังคม สิทธิในการลงนามยินยอมการรักษาพยาบาลตามกฎหมายสุขภาพแห่งชาติอันถือได้ว่าเป็นรูปแบบความใกล้ชิดสัมพันธ์ที่พิเศษ

อย่างไรก็ตาม ในทางกฎหมายละเมิด โดยทั่วไป คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่จำเป็นต้องรับผิดในการละเมิดอันเกิดจากการกระทำของอีกฝ่าย หลักความรับผิดเพื่อละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยมีรากฐานมาจากกฎหมายต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยอรมัน ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น บราซิล สวิส และเมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วไม่พบว่ามีกรณีการบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรสเอาไว้²⁹ การที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปทำละเมิดก็ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายเป็นการส่วนตัว อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากกฎหมายครอบครัวในเรื่องของหนี้ร่วมตามมาตรา 1490 นั้นก็ไม่ปรากฏเรื่องหนี้อันเกิดจากละเมิด รวมถึงการจัดการงานนอกสั่งและลามิควร์ได้ ดังนั้น คู่สมรสจึงไม่ต้องรับผิดในหนี้ที่คู่สมรสอีกฝ่ายได้ก่อให้เกิดความเสียหายจากการละเมิด เว้นแต่คู่สมรสจะต้องรับผิดชอบร่วมกันในกรณีที่ถูกกฎหมายละเมิดบัญญัติเอาไว้ซึ่งอาจเกิดจากความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่น เช่น ความรับผิดชอบร่วมกันของบิดามารดาในกรณีบุตรผู้เยาว์ทำละเมิด ความรับผิดในกรณีความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์ ความรับผิดของคู่สมรสที่เป็นผู้อนุบาลของคู่สมรสอีกฝ่าย เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนากฎหมายความรับผิดในทางละเมิดของคู่สมรสจำเป็นที่จะต้องพิจารณาจากประเด็นที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังนี้

6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส

ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสอาจเริ่มต้นได้ในหลายรูปแบบ เช่น การสมัครใจอยู่กินกันสองต่อสอง การอยู่กินแต่งงานกันตามประเพณี โดยมีบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ของอีกฝ่ายให้การสนับสนุน รักรัวยอมรับ อาจมีการจัดงานพิธีตามศาสนาหรือประเพณีความเชื่อ³⁰ แต่ที่ได้รับความนิยมอย่างมากคือการ

²⁹ จิตติ ดิงศรัทธี, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรียงมาตราว่าด้วยการจัดการงานนอกสั่ง ลามิควร์ได้ ละเมิด, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: กองทุนศาสตราจารย์จิตติ ดิงศรัทธี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561), 160.

³⁰ ธนศักดิ์ วิเศษจนา, “ความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นในกฎหมายลักษณะละเมิด: ศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และกฎหมายเปรียบเทียบ,” 1.

สมรสหรือจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมาย ซึ่งการสมรสเป็นนิติสัมพันธ์อันเกิดจากความยินยอมระหว่างบุคคลในฐานะคู่สมรส การสมรสถือเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวอันเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมอันเก่าแก่ที่สุดอีกสถาบันหนึ่ง ฐานะเช่นนี้เกิดจากความสมัครใจระหว่างบุคคลอันก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ที่มีความสำคัญยิ่งกว่านิติสัมพันธ์อื่น ๆ ในทางกฎหมาย โดยเฉพาะความสัมพันธ์ส่วนตัวและความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน³¹

ในระบบกฎหมาย Common Law เดิมมีหลักการรวมกันเป็นหนึ่ง (Doctrine of Unity) คือหลักการนี้มองว่าสามีและภริยาเมื่อได้ทำการสมรสกันแล้วย่อมเปรียบเสมือนคน ๆ เดียวกัน การสมรสจึงเป็นการร่วมหุ้นส่วนกันระหว่างสามีและภริยา (Joint Enterprise) อันส่งผลให้สถานะทางกฎหมายของหญิงภายหลังสมรสนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามหลักการรวมกันเป็นหนึ่ง ถือว่าคู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะต้องร่วมรับผิดชอบต่อหนี้สินทางการเงินของคู่สมรสอีกฝ่ายเนื่องจากทั้งคู่เป็นหน่วยเศรษฐกิจเดียวกัน (Single Economic Unit) มีผลทำให้กรรมสิทธิ์ใด ๆ ที่ภริยามีมาก่อนสมรส ตลอดจนทรัพย์สินและรายได้ของภริยาภายหลังการสมรสตกอยู่ภายใต้อำนาจของสามี หากปรากฏว่าสามีหรือภริยาไปกระทำความผิด คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจถูกตัดสินให้ต้องรับผิดชอบเป็นตัวการร่วม ด้วยเหตุนี้ จึงถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกันและแทนกัน ตลอดจนจะต้องรับผิดชอบในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการกระทำละเมิดของภริยาที่เกิดขึ้นก่อนหรือในระหว่างการสมรสอีกด้วย³²

ในปี 1920 ศาลฎีกาแห่งรัฐนอร์ทแคโรไลนา (Supreme Court of North Carolina) ตามรายงานศาล 180 N.C.315 มีการตัดสินคดีฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายจากการหมิ่นประมาทด้วยวาจาระหว่าง M.L.Young และ J.W.Newsone and Sarah Newsome ซึ่งในคดีนี้ M.L.Young โจทก์ได้ฟ้อง J.W. Newsome และ Sarah Newsome จำเลยซึ่งเป็นคู่สมรสที่อาศัยอยู่ด้วยกัน โดยศาลตัดสินให้สามีจะต้องรับผิดชอบตามคำพิพากษาในกรณีที่ภริยาได้กระทำความผิดลงไป ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักกฎหมายทั่วไปที่สามีจะต้องรับผิดชอบต่อความรับผิดทางแพ่งของภริยาไม่ว่าสามีจะรับรู้หรือยินยอมหรือไม่ก็ตาม ด้วยเหตุผลว่าการดำรงอยู่ทางกฎหมายของภริยาอยู่รวมกันเป็นหนึ่งเดียวกับสามี (as her legal existence was incorporated in that of her husband.) ต่อมาได้มีการแก้ไขกฎหมาย Act of 1871-2 โดยกำหนดให้สามีจะต้องรับผิดชอบทางแพ่งเฉพาะกรณีที่ความผิดเกิดขึ้นในขณะที่สามีและภริยาอาศัยอยู่ร่วมกันเท่านั้น ซึ่งกฎหมายบัญญัติว่า “สามีทุกคนซึ่งอาศัยอยู่กับภริยาจะต้องรับผิดชอบร่วมกับภริยาสำหรับความเสียหายทั้งหมดที่ภริยาได้กระทำลงไป”³³

³¹ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560), 97.

³² สุณัฐพงษ์ พิมพ์สุสกุล, “หนี้สินของสามีภริยา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตรบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), 11.

³³ Supreme Court of North Carolina, “M. L. Young v. J. W. Newsome and Sarah Newsome,” accessed 15 May 2025, <https://sources.shariasource.com/documents/3024>

นอกจากนี้ ในปี 1949 ศาลฎีกาแห่งรัฐฟลอริดา (The Supreme Court of Florida) ได้มีคำพิพากษาคัดสินคดี Rogers v. Newby โดยอาศัยบทมาตรา 708.08 ของกฎหมาย The Married Women's Emancipation Act แห่งรัฐฟลอริดา ซึ่งกำหนดให้สามีจะต้องรับผิดชอบทางการเงินที่พัวพันกับภริยาในความผิดที่ภริยาได้ทำลงไป โดยกฎหมายข้างต้นนี้มีใช้บังคับมายาวนานแล้วด้วยเหตุผลที่มองว่าในหลายกรณีมีหญิงจำนวนมากที่สมรสไปแล้ว แต่ขาดความรับผิดชอบทางการเงินที่เหมาะสมภายใต้สภาพสังคมและเศรษฐกิจ การให้ชายซึ่งเป็นสามีต้องรับผิดชอบทางการเงินนี้จึงเป็นเหตุผลของการคงอยู่เพื่อประโยชน์ในการเยียวยาค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ได้รับความเสียหาย³⁴ และนับตั้งแต่ 1990 เป็นต้นมา แนวคิดเรื่องความรับผิดชอบของคู่สมรสเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากความรับผิดชอบในชีวิตสมรสเกิดขึ้นและได้ถูกหยิบยกในขอบเขตทางกฎหมายที่หลากหลายมากขึ้น เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง กฎหมายแรงงาน กฎหมายล้มละลาย โดยมองว่าคู่สมรสควรจะต้องเฝ้าติดตามการกระทำของกันและกันอย่างใกล้ชิด ความรับผิดชอบในผลละเมิดอันเกิดจากการกระทำของคู่สมรสย่อมเป็นผลตามธรรมชาติของสิทธิและความรับผิดชอบในชีวิตสมรส ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของความรับผิดชอบในชีวิตสมรส คือ 1. เพื่อปกป้องคุ้มครองบุคคลที่สามผู้ต้องเสียหาย 2. เพื่อยับยั้งพฤติกรรมในทางชั่วร้ายหรือในทางอาญา และ 3. เพื่อขยายขอบเขตความรับผิดชอบเจ้าหนี้³⁵

สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทยได้บัญญัติความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสเอาไว้ บรรพ 5 กฎหมายครอบครัว ตั้งแต่มาตรา 1461 - 1464 โดยมีสาระสำคัญอันเกี่ยวพันหน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู ทั้งนี้เมื่อพิจารณาตัวบทกฎหมายที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 เดิมนั้น เห็นได้ชัดเจนว่าได้รับอิทธิพลจากกฎหมายต่างประเทศ ในหลายเรื่องไม่เคยมีปรากฏในระบบกฎหมายไทยมาก่อน และมีความโน้มเอียงไปในทางมาตรฐานสากลมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น เรื่องระบบผัวเดียวเมียเดียว การจดทะเบียนทางครอบครัว การก่อตั้งสิทธิทางครอบครัวโดยคำพิพากษาของศาลสัดส่วนในการแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา³⁶

ปัจจุบัน ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยออกพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2567 เริ่มใช้บังคับ 23 มกราคม พ.ศ. 2568 โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ เนื่องจากที่สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญในการพัฒนาสังคมและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน แต่การก่อตั้งครอบครัวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จำกัดเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่มี

³⁴ Duane Anderson, and William C. Blake Jr, "Liability of Husband for Torts of His Wife," *Florida Law Review* 3, no. 2 (1950): 206-214.

³⁵ Charles M. Koontz, "Liability of the Husband for the Torts of His Wife," *Dickinson Law Review* 41, no. 1 (1936): 55-90.

³⁶ ไชยพัฒน์ ธรรมชุตินันท์, "ปัจจัยสำคัญอันมีอิทธิพลต่อการจัดทำและการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ในส่วนที่เกี่ยวกับการสมรส" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขากฎหมายเอกชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2566), 2.

การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวระหว่างบุคคลเพศหลากหลาย โดยมีการอุปการะเลี้ยงดูและมีความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างไปจากคู่สมรสที่เป็นชายและหญิง จึงสมควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติบางประการในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพื่อรองรับให้บุคคลเพศหลากหลายสามารถหมั้นและสมรสกันได้ซึ่งจะทำให้มีสิทธิ หน้าที่ และสถานะทางครอบครัวเท่าเทียมกับคู่สมรสที่เป็นชายและหญิง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวที่ก่อตั้งขึ้นระหว่างบุคคลไม่ว่าจะมีเพศใด เว้นแต่จะเป็นกรณีที่มีกฎหมายอื่นกำหนดเรื่องครอบครัวหรือมรดกไว้เป็นการเฉพาะ

6.2 หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 กฎหมายครอบครัว เรื่อง หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดู ซึ่งคู่สมรสจะต้องอยู่กินด้วยกันฉันคู่สมรสและจะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน โดยได้บัญญัติเอาไว้ในมาตรา 1461 และมาตรา 1463 ดังนี้

มาตรา 1461 บัญญัติว่า “คู่สมรสต้องอยู่กินด้วยกันฉันคู่สมรส

คู่สมรสต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน” และ

มาตรา 1463 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ แต่เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรืออัยการร้องขอและถ้ามีเหตุสำคัญ ศาลจะตั้งผู้อื่นเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ก็ได้”

จากการบัญญัติของกฎหมายสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

1. คู่สมรสจะต้องอยู่ร่วมกันฉันคู่สมรส ตามประเพณีย่อมเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าคู่สมรสจะต้องร่วมใช้ชีวิตครองเรือนและร่วมประเวณีต่อกัน ซึ่งการร่วมประเวณีระหว่างกันนั้นมีความสำคัญเนื่องจากถือเป็นเงื่อนไขและหน้าที่ของคู่สมรสอย่างหนึ่งตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 1067/2545 แม้กฎหมายไม่ได้กำหนดบังคับเอาไว้ แต่หากคู่สมรสอีกฝ่ายบกพร่อง เช่นนี้ย่อมสามารถเอาไปเป็นเหตุหย่าได้ตามกฎหมายครอบครัว

สำหรับการอยู่กินด้วยกันฉันคู่สมรส หมายถึง การอยู่ร่วมกันแต่เพียงกัน ร่วมชีวิตในการครองเรือน เจตนาอยู่ร่วมกันอย่างถาวร ลมหัวจมท้ายไปด้วยกัน และทั้งร่วมประเวณีต่อกันด้วย ซึ่งการอยู่กินด้วยกันนี้ย่อมแล้วแต่ประเพณีของคู่สมรสจะพึงปฏิบัติต่อกันโดยคำนึงถึงอายุ สุขภาพ ฐานะทางสังคม และสภาวะทางการเงินของคู่สมรสด้วย³⁷ ดังนั้น การอยู่กินด้วยกันฉันคู่สมรสคือการใช้ชีวิต การคบค้าสมาคมช่วยเหลือ ปกป้องคุ้มครองและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทั้งคู่จะแบ่งปันความสำเร็จ ความสุข ความทุกข์ และความล้มเหลว ดังสุภาษิตที่ว่าสามีภริยาเป็นบุคคลเดียวกันหรือทองแผ่นเดียวกัน³⁸

³⁷ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2552), 158.

³⁸ นรุต โทธิพิพิธ, “ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภริยา,” 70.

2. คู่สมรสจะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะแห่งตน โดยการอุปการะเลี้ยงดู ได้แก่ การให้อาหารการกิน เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย ตลอดจนการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หน้าที่ข้างต้นนี้เป็นหน้าที่อันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน ด้วยเหตุนี้ คู่สมรสจึงต้องช่วยเหลือและระหว่างกันโดยพิจารณาตามความสามารถในการทำงานหาเงินตลอดจนฐานะในทางทรัพย์สินของแต่ละฝ่าย หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะที่สามารถช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายได้³⁹ อย่างไรก็ตาม หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดู หรือได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เพียงพอแก่อัตภาพ คู่สมรสฝ่ายนั้นอาจฟ้องเรียกเอาค่าอุปการะเลี้ยงดูต่อศาลได้ตามมาตรา 1598/38 หรือใช้สิทธิฟ้องหย่าได้ตามมาตรา 1516(6)

นอกจากนี้ เมื่อกฎหมายกำหนดให้คู่สมรสจะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะแห่งตน หากปรากฏต่อมามีบุคคลภายนอกมาทำละเมิดแก่คู่สมรสจนส่งผลให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่อาจทำการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูได้ตามกฎหมาย เช่นนี้คู่สมรสอีกฝ่ายย่อมสามารถใช้สิทธิเรียกค่าขาดอุปการะเลี้ยงดูระหว่างกันได้ตามกฎหมายครอบครัวและกฎหมายละเมิด

3. คู่สมรสจะต้องเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ของคู่สมรสอีกฝ่ายในกรณีที่ศาลสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ หน้าที่ดังกล่าวนี้ถือได้ว่าคู่สมรสมีหน้าที่ดูแลซึ่งกันและกัน (Duty of Care) และจะต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันตลอดชีวิตสมรส

ส่วนในทางทรัพย์สิน เมื่อการสมรสก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ระหว่างกัน นอกจากคู่สมรสมีหน้าที่ความสัมพันธ์ในการอุปการะเลี้ยงดูระหว่างกันแล้วนั้น ความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินและหนี้สินก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยอาจแบ่งทรัพย์สินระหว่างคู่สมรสออกเป็นสองประเภท คือ สินส่วนตัว⁴⁰ และสินสมรส⁴¹ ส่วนหนี้สินของคู่สมรสอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. หนี้ส่วนตัว และ 2. หนี้ร่วม โดยแยกพิจารณาได้ ดังนี้

1. หนี้ส่วนตัว คือ หนี้ส่วนตัวของคู่สมรสที่ต่างฝ่ายต่างได้ก่อให้เกิดขึ้น และไม่ใช่นี้นี้ร่วมตามมาตรา 1490 หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวเพื่อชำระหนี้ที่ก่อไว้ก่อนหรือระหว่างสมรส กฎหมายกำหนดให้ชำระหนี้สินด้วยสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน เมื่อไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินสมรสที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้นตามมาตรา 1488

³⁹ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, *ย่อหลักกฎหมายครอบครัว*, พิมพ์ครั้งที่ 21 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2567), 91.

⁴⁰ สินส่วนตัว ได้แก่ ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับตามควรแก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยการรับมรดกหรือโดยการให้โดยเสน่หา ทรัพย์สินที่เป็นของหมั้นตามมาตรา 1471

⁴¹ สินสมรส ได้แก่ ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยพินัยกรรมหรือโดยการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ว่าเป็นสินสมรส ดอกผลของสินส่วนตัวเป็นสินสมรสตามมาตรา 1474

2. **หนี้ร่วม** คือ หนี้ที่คู่สมรสจะต้องร่วมกันรับผิดชอบตามกฎหมาย อันได้แก่หนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัวและการศึกษาของบุตรตามสมควรแก่สภาพ หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งคู่สมรสทำด้วยกัน และหนี้ที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายได้ให้สัตยาบัน ดังนั้น หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ก่อหนี้เกิดขึ้นในระหว่างสมรสและเป็นหนี้ตามมาตรา 1490 กฎหมายถือว่าเป็นหนี้ร่วม คู่สมรสจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน หนี้ร่วมจึงอาจเกิดจากสัญญา หรือโดยจากบทบัญญัติของกฎหมาย อนึ่ง ถ้าคู่สมรสเป็นลูกหนี้ร่วมกัน ให้ชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่ายตามมาตรา 1489

7. แนวทางการพัฒนากฎหมายความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรส

จากการศึกษาและวิเคราะห์กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กฎหมายได้บัญญัติถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดของคู่สมรสเอาไว้มากมาย เช่น การอยู่กินด้วยกันฉันคู่สมรส การปกครองบุตรร่วมกัน การอุปการะเลี้ยงดูระหว่างกัน การคุ้มครองคู่สมรสที่วิกลจริต หลักส่วนได้เสีย สิทธิในการเรียกค่าจัดการศพ⁴² การเรียกค่าสินไหมทดแทนในการขาดไร้อุปการะ สิทธิในการเรียกค่าเลี้ยงชีพ หรือสิทธิอื่น ๆ สิทธิในการได้รับมรดก สิทธิตามกฎหมายพิเศษอื่น อันถือได้ว่าเป็นรูปแบบความใกล้ชิดสัมพันธ์ที่พิเศษแต่ในทางกฎหมายละเมิดคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบในการละเมิดอันเกิดจากการกระทำของอีกฝ่าย เนื่องจากในกฎหมายละเมิดนั้นไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดเพื่อละเมิดของคู่สมรส การที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปทำละเมิด ก็จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายเป็นการส่วนตัว เว้นแต่กรณีที่คู่สมรสจะต้องรับผิดชอบร่วมกันในกรณีที่กฎหมายละเมิดบัญญัติเอาไว้ซึ่งอาจเกิดจากความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่น เช่น การร่วมกันทำละเมิด ความรับผิดร่วมกันของบิดามารดาในกรณีที่บุตรผู้เยาว์ทำละเมิด ความรับผิดในกรณีความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์ ความรับผิดของคู่สมรสที่เป็นผู้อนุบาลของคู่สมรสอีกฝ่าย เป็นต้น

ตัวอย่างกรณีที่คู่สมรสร่วมกันทำละเมิด

นายสมชายและนางสมหญิงเป็นคู่สมรสกัน ได้ร่วมกันวางแผนทำร้ายร่างกายนายสมปอง จากกรณีตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นกรณีที่นายสมชายและนางสมหญิงคู่สมรสได้มีเจตนาร่วมกันในการทำละเมิดบุคคลภายนอก ถือเป็นกรณีตามมาตรา 432 อันเป็นการทำละเมิดโดยมี **“บุคคลหลายคนร่วมกัน”** อันก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลอื่น เป็นการกระทำโดยบุคคลหลายคนที่มีเจตนาหรือมีความมุ่งหมายร่วมกัน และจะต้องมีการกระทำร่วมกันเพื่อความมุ่งหมายตามเจตนานั้นด้วย ซึ่งมาตรา 432 วรรคแรกกำหนดให้ผู้ละเมิดจะต้องร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน แต่เจ้าหนี้จะเรียกชำระหนี้จากคนใดทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ ถึงกระนั้นลูกหนี้ทั้งหมดก็ยังต้องผูกพันอยู่ทั่วทุกคนจนกว่าหนี้นั้นจะชำระสิ้นเชิงตามมาตรา 291 ถือเป็นหนี้ร่วมตามมาตรา 1489

⁴² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1649

ตัวอย่างกรณีที่คู่สมรสจะต้องร่วมกันรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดตามข้อสันนิษฐาน

นายสมชายและนางสมหญิงคู่สมรสมีบุตรด้วยกัน คือ ด.ช. สมควร หากปรากฏข้อเท็จจริงต่อมาว่า ด.ช. สมควร ไปทำละเมิดเกิดความเสียหายแก่บุคคลภายนอก จากกรณีตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นกรณีที่นายสมชายและนางสมหญิงจะต้องร่วมรับผิดชอบกับ ด.ช. สมควร บุตรผู้เยาว์ผู้กระทำความผิด ซึ่งบิดามารดาจะต้องมีหน้าที่ในการดูแลบุตรผู้เยาว์จากกรณีตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าบิดาและมารดาซึ่งเป็นคู่สมรสที่จะต้องร่วมรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกตามมาตรา 429 ถือเป็นหนี้ร่วมที่คู่สมรสจะต้องรับผิดชอบร่วมกันตามมาตรา 1489 หรือกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ของคู่สมรสอีกฝ่ายในกรณีที่ศาลสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าคู่สมรสที่เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถไปทำละเมิด คู่สมรสอีกฝ่ายก็ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก เพียงแต่ไม่ได้รับผิดในฐานคู่สมรส แต่รับผิดชอบตามข้อสันนิษฐานในฐานะผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์

กฎหมายละเมิดถูกกำหนดให้เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ในการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ได้รับความเสียหายจากการละเมิด ไม่ว่าจะเป็นผ่านตัวบทกฎหมายอันเป็นลายลักษณ์อักษรผ่านอำนาจดุลพินิจของศาลเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายละเมิด แต่ทว่าในทางปฏิบัติมีปัญหาเกี่ยวกับการได้รับการชดเชยเยียวยาเพียงเล็กน้อยหรือมีความล่าช้าเกินสมควร ซึ่งหนึ่งในปัญหานั้นยังรวมถึงความสามารถในการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายรวมอยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงโดยเฉพาะในเรื่องความรับผิดชอบเพื่อละเมิดอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นในกรณีคู่สมรสเพื่อให้พัฒนาและสอดคล้องกับสภาพสังคม เพิ่มความระมัดระวังของบุคคลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตทางสังคม มุ่งเยียวยาและเพิ่มโอกาสให้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนอย่างเป็นธรรม งานวิจัยนี้จึงเสนอเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยบัญญัติให้ **“คู่สมรสจะต้องร่วมรับผิดชอบในผลละเมิดที่อีกฝ่ายได้ทำลงไปเพื่อประโยชน์ของคู่สมรสหรือครอบครัว เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ของคู่สมรสแล้ว”** สำหรับความรับผิดชอบตามข้อเสนอนี้ กฎหมายกำหนดให้ **“คู่สมรสฝ่ายหนึ่ง”** จะต้องร่วมกันรับผิดชอบกับ **“คู่สมรสอีกฝ่าย”** ในผลแห่งละเมิดซึ่งแต่ละฝ่ายได้กระทำลงไปเพื่อประโยชน์ของคู่สมรสหรือครอบครัว ซึ่งความรับผิดชอบในทางนี้ถือเป็นกรณีที่บุคคลหลายคนจะต้องทำการชำระหนี้โดยท่านเองซึ่งแต่ละคนจำต้องชำระหนี้สินเชิง แม้ถึงว่าเจ้าหนี้ผู้เสียหายชอบที่จะได้รับชำระหนี้สินเชิงได้แต่เพียงครั้งเดียว เจ้าหนี้จะเรียกชำระหนี้จากลูกหนี้แต่ละคนใดคนหนึ่งสินเชิงหรือแต่โดยส่วนก็ได้ตามแต่จะเลือก โดยลูกหนี้ทั้งปวงก็ยังคงต้องผูกพันอยู่ทั่วทุกคนจนกว่าหนี้นั้นจะได้ชำระเสร็จสิ้นเชิงตามมาตรา 291 เป็นลักษณะความรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วม โดยในระหว่างลูกหนี้ร่วมด้วยกันเองนั้นจะต้องพิจารณาตามบทมาตรา 292 ซึ่งบัญญัติว่า **“การที่ลูกหนี้ร่วมกันคนหนึ่งชำระหนี้นั้นย่อมได้เป็นประโยชน์แก่ลูกหนี้คนอื่น ๆ ด้วย วิธีเดียวกันนี้ท่านให้ใช้บังคับแก่การใด ๆ**

อันพึงกระทำแทนการชำระหนี้ วางทรัพย์สินแทนชำระหนี้และหักกลบลบหนี้ด้วย...” และมาตรา 296 ซึ่งบัญญัติว่า “ในระหว่างลูกหนี้ร่วมกันทั้งหลายนั้น ท่านว่าต่างคนต่างต้องรับผิดชอบส่วนเท่า ๆ กัน เว้นแต่จะได้กำหนดไว้เป็นอย่างอื่น...” ในทางกลับกัน หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ทำลงไปเพื่อประโยชน์ตนเพียงฝ่ายเดียว เช่นนี้ย่อมเป็นกรณีตามมาตรา 1488 โดยถือเป็นหนี้ส่วนตัวอันจะต้องชำระหนี้ด้วยสินส่วนตัวของฝ่ายนั้นก่อน หากไม่พอจึงให้ชำระด้วยสินสมรสที่เป็นส่วนของฝ่ายนั้น

นอกจากนี้ ยังอาจต้องพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 1490 เรื่องหนี้ที่คู่สมรสเป็นลูกหนี้ร่วมกัน โดยเพิ่ม (5) ลงไปในมาตรา 1490 ความว่า “หนี้ละเมิดอันเกิดจากคู่สมรสที่อีกฝ่ายได้ทำลงไปเพื่อประโยชน์ของคู่สมรสหรือครอบครัว” นอกเหนือไปจากหนี้ต่าง ๆ ตามกฎหมายเดิม เช่น หนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือนและจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัวและการศึกษาของบุตรตามสมควรแก่สภาพ หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งคู่สมรสทำด้วยกัน หรือหนี้ที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายได้ให้สัตยาบัน

การบังคับชำระหนี้ร่วม

ภายใต้บังคับตามมาตรา 291 ที่กำหนดให้บุคคลทุกคนที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันในผลแห่งละเมิดนั้น อาจถูกผู้ได้รับความเสียหายใช้สิทธิเลือกฟ้องคนใดคนหนึ่ง หรือจะฟ้องทุกคนให้รับผิดชอบร่วมกันไม่ว่าบางส่วนหรือเต็มจำนวนก็ได้ ผู้กระทำละเมิดทุกคนยังคงผูกพันในหนี้กันจนกว่าหนี้จะได้รับการชำระเสร็จโดยสิ้นเชิง และหากบุคคลคนหนึ่งคนใดได้ใช้ค่าสินไหมทดแทนไปแล้วก็ย่อมได้รับช่วงสิทธิเรียกคืนเอาจากผู้ร่วมกระทำผิดคนอื่น ๆ ได้ตามส่วน ซึ่งการกำหนดจำนวนค่าเสียหายในคดีละเมิดนั้น ศาลจะต้องวินิจฉัยกำหนดตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด ซึ่งหากคู่สมรสจะต้องร่วมรับผิดชอบหนี้ร่วมกัน มาตรา 1489 บัญญัติว่า “ถ้าคู่สมรสเป็นลูกหนี้ร่วมกัน ให้ชำระหนี้กันจากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย”

สำหรับความรับผิดในทางละเมิดของคู่สมรสนั้นจะอยู่บนพื้นฐานความรับผิดที่ถูกสันนิษฐาน กล่าวคือ เป็นความรับผิดก็โดยมีแนวคิดที่ว่า คู่สมรสอาจมีส่วนผิดอยู่ด้วยในความเสียหายอันเกิดแก่บุคคลอื่น หรือมีความบกพร่องในหน้าที่คู่สมรสจึงเกิดความเสียหายเช่นนั้นขึ้น กรณีข้างต้นนี้จึงเกิดข้อสันนิษฐานขึ้น เรียกว่า “ข้อสันนิษฐานความผิดตามกฎหมาย” ด้วยเหตุนี้เอง ในความรับผิดตามกฎหมายแพ่งจึงก่อให้เกิดความรับผิดในการกระทำของบุคคลอื่นซึ่งเป็นความรับผิดชอบของบุคคลหนึ่งในการกระทำละเมิดของบุคคลอีกคนหนึ่งโดยที่บุคคลซึ่งจะต้องรับผิดชอบนั้นไม่ได้กระทำละเมิดเองอันเป็นความรับผิดแทนกัน

8. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

กฎหมายละเมิดมีเจตนารมณ์มุ่งชดใช้หรือเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด ความรับผิดทางละเมิดหรือทางแพ่งไม่ส่งผลให้ผู้กระทำละเมิดต้องรับผิดในทางอาญา เมื่อกฎหมายละเมิดไม่มีการกำหนดให้คู่สมรสจะต้องรับผิดร่วมกัน ผู้ได้รับความเสียหายอาจไม่ได้รับการเยียวยาตามเจตนารมณ์ของกฎหมายละเมิด นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดใช้บังคับมาตั้งแต่ พ.ศ. 2468 จวบจนปัจจุบัน การปรับปรุงกฎหมายในบางมาตราโดยเฉพาะในเรื่องความรับผิดเพื่อละเมิด อันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่นเพื่อให้พัฒนาและสอดคล้องกับสภาพสังคม เพิ่มความระมัดระวังของบุคคลที่มีนิติสัมพันธ์เกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตทางสังคม ตลอดจนมุ่งเยียวยาและเพิ่มโอกาสให้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอย่างเป็นธรรม

ด้วยเหตุผลและความจำเป็น ผู้วิจัยจึงเห็นควรให้มีการบัญญัติกฎหมายใหม่ โดยบัญญัติว่า **“คู่สมรสจะต้องร่วมรับผิดในผลละเมิดที่อีกฝ่ายได้ทำลงไปเพื่อประโยชน์ของคู่สมรสหรือครอบครัว เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ของคู่สมรสแล้ว”** และแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 1490 เรื่องหน้าที่คู่สมรสเป็นลูกหนี้ร่วมกัน โดยเพิ่ม (5) ลงไปในมาตรา 1490 เป็น **“หนี้ละเมิด อันเกิดจากคู่สมรสที่อีกฝ่ายได้ทำลงไปเพื่อประโยชน์ของคู่สมรสหรือครอบครัว”**